FENOMENUL BULLYING-ULUI – FACTOR DECLANȘATOR ȘI FAVORIZANT AL COMPORTAMENTULUI SUICIDAR

THE PHENOMENON OF BULLYING - TRIGGERING AND PROMOTING FACTOR FOR SUICIDAL BEHAVIOUR

Oxana ISAC, dr., conf.univ. , Universitatea de Stat din Moldova
ORCID ID: 0000-0002-1781-0566

Rezumat: *În articol este descris fenomenul de bullying – o formă a comportamentului agresiv frecvent întâlnit în școală. Bullying-ul prezintă o problemă cu care se confruntă multe state ale lumii. Acest fenomen are urmări negative asupra comportamentelor atât a victimelor, cât și a autorilor bullying-ului, fapt ce înregistrează scăderea rezultatelor la învățătură, abandonul şcolar, anxietate, depresie, suicid. Cunoaşterea cauzelor bullying-ului de către cadrele didactice, părinți va ajuta la prevenirea consecinţelor acestuia asupra elevilor.*
Cuvinte-cheie**:** *bullying. suicid, agresor. victimă, spectator (activ şi pasiv), martori apărători.*

Abstract: *The article describes the phenomenon of bullying - a form of aggressive behavior commonly encountered in school. Bullying is a problem that many states face. This phenomenon has negative consequences on the behaviors of both victims and perpetrators of bullying, fact that records the decrease in learning outcomes, school dropout, anxiety, depression, suicide. Knowing the causes of bullying by teachers, parents will help prevent its consequences on students.*
Keywords**:** *bullying, suicide, bully, victim, bystander (active and passive), defence witnesses.*

Fenomenului de *bullying* în școli reprezintă o problemă actuală de amploare la nivel internațional având implicații grave asupra sănătății psihice și sociale a indivizilor implicați, precum și asupra stării de bine a acestora, afectând în același timp dezvoltarea socială și școlară a elevilor și fiind un indicator al excluderii sociale. Victimele agresiunilor de acest tip prezintă risc crescut de a dezvolta anxietate, depresie și chiar comportament suicidal. Rolurile preluate de actori în actul de bullying descriu agresorul, victima, spectatorii activi, spectatorii pasivi și martorii apărători.

Interesul investigativ asupra fenomenului este suscitat de situația alarmantă în care bullying-ul este una dintre cele mai comune și severe forme de comportament negativ manifestat în rândul elevilor. Un argument relevant pentru studierea bullying-ului îl reprezintă cercetările anterioare, realizate la nivel național, care au sesizat dimensiunea fenomenului și implicațiile sale negative asupra elevilor.

Bullying-ul este definit ca fiind un comportament ostil/de excludere și de luare în derâdere a cuiva, de umilire. Un copil este etichetat, tachinat, batjocorit în cercul său de cunoștințe sau de către colegi care îl strigă într-un anume fel, făcând referire la aspectul fizic sau probleme de ordin medical/familial. Uneori aceste tachinări se transformă în îmbrânceli sau chiar, în unele cazuri, în atacuri fizice [1]. În alte surse din literatura de specialitate *Bullying-ul* este definit ca dorința de a răni + acțiune dureroasă + dezechilibru de putere + (de obicei) repetat + utilizarea nedreaptă a

puterii + bucuria evident din partea agresorului + sentiment de opresiune din partea victimei [2, p.6]. În alt studiu se evidențiază că bullyng-ul nu este o problemă simplă care apare în relații între agresor și agresat, dar este o problemă complicată care trebuie să fie rezolvată prin dezvoltarea mediului social al clasei, al școlii, a familiei precum și a societății [3].

Unii specialişti consideră bullying-ul comportamentul sau atitudinea de „intimidare" în mod repetat şi intenţionat, ca modalitate de a câştiga puterea asupra altei persoane. Dacă în mod obişnuit experinţele de bullying erau văzute iniţial ca fiind forme disfuncţionale de joc între copii, astăzi bullying-ul se identifică cu precizie prin următoarele aspecte:

- este un comportament abuziv care de regulă conduce la comportamente violente pronunţate şi persistente, care se menţin pe termen lung;
- experimentarea victimizării pe termen lung cauzează elevului agresat disconfort, frică, şi suferinţă;
- există un dezechilibru în raportul de forţă dintre agresor-victimă.

Prevalența fenomenului de bullying are un dublu impact social: atât pe agenda publică, cât și prin lansarea acestuia pe agenda politică a numeroase organizații care activează în domeniul protecției drepturilor copilului, precum și a organelor de elaborare a politicilor oficiale ale Uniunii Europene (UE) sau la nivel internațional (Adunarea Generală a Națiunilor Unite, 1989):

- Regulamentul (UE) 1381/2013 al Parlamentului European și al Consiliului din 17.12..2013 de instituire a programului „Drepturi, egalitate și cetățenie" pentru perioada 2014–2020 care precizează că ar trebui acordată o atenție deosebită prevenirii și combaterii tuturor formelor de violență și de ură, de segregare și de stigmatizare, precum și combaterii agresiunii, hărțuirii și tratamentului intolerant în școli;
- Declarația de la Paris privind promovarea prin educație a cetățeniei și a valorilor comune ale libertății, toleranței și nediscriminării din 17.03. 2015;
- Convenția ONU privind Drepturile Copilului care menționează obligația statelor de a asigura acces la educație (art. 28) și programe educaționale în spiritul respectului față de identitatea și valorile sale culturale (art. 29) (Adunarea Generală a Națiunilor Unite, 1989);
- Recomandarea CE (2011) privind politicile de reducere a părăsirii timpurii a școlii care atrage atenția asupra faptului că sistemele de educație și formare nu oferă un sprijin suficient de specific pentru ca elevii să poată depăși dificultățile lor emoționale, sociale sau educative și să își continue studiile sau formarea (Consiliul Uniunii Europene, 28.06.2011).

Inițiativele Republicii Moldova cu privire la adoptarea unor politici de sancționare a actelor de bullying sunt la etapa incipientă. Prin adoptarea *Legii nr. 36/2022 pentru modificarea Codului educației al Republicii Moldova nr.152/2014* a fost reglementat cadrul normativ al *bullying-ului prin completarea* Codului Educației cu noțiunea de *bullying*, care presupune o formă de agresivitate manifestată în mod intenționat, repetat și prin dezechilibru de putere între relațiile dintre copii, elevi sau studenți și care aduce prejudicii demnității umane. Astfel, fenomenul de *bullying* este recunoscut ca formă de violență psihologică, care are drept rezultat crearea unei situații de intimidare.

Deși Codul Educației prevede protecția copilului față de violență, bullying-ul reprezintă o situație specifică, care necesită metode de identificare și intervenție specifice. Astfel, în studiul UNICEF din 2019 „Bullyingul în rândul adolescenților din Republica Moldova" se arată că **86,8% dintre elevii claselor a 6-a - a 12-a din țară sunt afectați de bullying,** într-o formă sau alta. Cea mai alarmantă situație este în instituțiile de învățământ din Chișinău, unde fiecare al patrulea elev a fost victimă a acestui fenomen sau a asistat la situații de bullying [4].

Tocmai din acest considerent a fost necesar ca noțiunea să se regăsească în Codul Educației, pentru recunoașterea și conștientizarea fenomenului de către factorii de decizie. Introducerea noțiunii este doar un prim pas în abordarea acestui fenomen. În continuare este nevoie de multe eforturi pentru a fi create mecanisme concrete de prevenire și intervenție. Deoarece fie că sunt inițiatori, copii supuși bullying-ului sau martori, toți copiii, care sunt implicați și expuși la astfel de situații, pot suferi consecințe emoționale până la foarte grave și chiar pe viață: anxietate, neputință, vină, apatie, depresie, chiar și suicid.

Copiii care agresează alți copii sunt de obicei nesiguri, se tem și au în istoric traume interne care nu sunt gestionate adecvat în familiile lor. Mediul emoțional de acasă este menționat de mulți autori ca un factor important în a deveni agresor sau victimă. Astfel, lipsa căldurii dintre părinți sau dintre părinți și copii, utilizarea oricărui tip de violență (dar în special fizică) și abuz în familie, combinat cu lipsa unor reguli clare și fiabile de îndrumare a copilului, pot cataliza adoptarea comportamentului de tip bullying. Totodată, părinții foarte protectori pot crește riscul de expunere la bullying pentru copiii lor, care devin victime ale bullying-ului mai des decât semenii lor.

Școala este locul în care copiii își dezvoltă propriile forțe, primesc cunoștințe noi, își formează personalitatea proprie, îi face pe copii să perceapă realitatea și lumea care ne înconjoară. Deși școala este mediul care educă în fiecare copil dorința de a reuși, de a depăși obstacolele, totuși comportamentul bullying persistă și este foarte des întâlnit în mediul școlar, mediul pe care societatea contează cel mai mult

în formarea unei personalităţi căreia viitorul îi aparţine. Bullying-ul este o formă a agresivității care este frecvent întâlnită în rândul la nivelul elevilor de gimnaziu, adică la vârste mai mici, manifestându-se printr-un comportament agresiv asupra unuia sau mai multor elevi din clasă, folosind insulte, porecle, minciuni, intimidări, amenințări în adresa cuiva sau chiar poate ajunge la acte de violență cum ar fi: lovirea, pocnirea, împingerea, trasul de păr, de urechi.

Specialiștii semnalează complexitatea consecințelor bullying-ului asupra celor trei categorii de actori (agresori, victime, martori), dar și faptul că există consecințe pe termen scurt și pe termen lung. Consecințele pe termen scurt: scăderea motivației pentru a studia, absenteismul școlar, abandonul școlar, apariția situațiilor de depresie, plecarea din instituția de învățământ. Consecințele pe termen lung: preluarea comportamentelor agresive, formarea comportamentelor deviante, apariția unor probleme de sănătate mintală, în cazuri speciale, pot apărea tentative de suicid.

Cel mai îngrijorător este faptul că 1 din 4 elevi au menționat că a avut situații când a avut gânduri să nu mai trăiască, din cauza unor lucruri care s-au întâmplat la școală sau pe Internet. Atât victimele, cât și agresorii bullying-ului sunt afectați, întrucât 3 din 10 victime și 3 din 10 agresori au avut gânduri suicidale, cel puțin, o singură dată [4].

Studiile au arătat că bullying-ul poate duce la sinucidere, când copilul preferă moartea decât să fie rănit zi de zi. Mai ales la copiii mai mici, la care moartea este încă o mare necunoscută, iar impulsurile sunt insuficient controlate, o decizie tragică poate să apară oricând. Dar, în mare parte din cazuri, hotărârea sau impulsul de a se sinucide apare corelat cu un complex de factori. Bullying-ul poate împinge spre o astfel de decizie un copil care este deja vulnerabil sau are o stare depresivă, care, dintr-un motiv sau altul, are complexe de inferioritate, care a fost victima abuzului verbal și chiar fizic, care a fost frecvent discriminat, mai ales în mediul școlar.

De la porecle până la jignirile cele mai crude, copiii s-au obișnuit să se rănească unii pe alții, iar cei mai sensibil percep un stres mult mai mare în situațiile de bullying. Copiii au instincte de mici vânători și caută adesea slăbiciunea celorlalți, pentru a profita de ea și a avea o sursă de distracție sau satisfacție. O fac din imaturitate emoțională, din faptul că au fost ei înșiși victime ale violenței sau, pur și simplu, ca să-și dovedească puterea și să crească în ochii celorlalți. Este un fapt obișnuit că acei copii care sunt diferiți prin ceva de restul grupului, mai puțin populari, poate că au o dizabilitate, sunt săraci sau se arată foarte ușor de rănit- aceștia sunt țintele predilecte ale bullying-ului. Câteodată simplul fapt de a învăța bine și a se ține departe de glumele răutăcioase face ca adolescenții sau copiii să fie luați în vizor de colegi.

Aducând în discuție consecințele bullying-ului, este important de a lua în considerare efectele sale asupra copiilor în general și nu doar asupra victimelor directe, agresate și stigmatizate. Există pericolul ca și persoanele care au doar calitatea de martori, de suporteri, care asistă la astfel de comportamente, cu atât mai mult cu cât sunt personalități în plin proces de formare, să accepte că agresiunile și impunerea punctelor de vedere prin violență reprezintă forme normale de desfășurare a vieții sociale, în detrimentul câștigului prin argumente și afirmarea competențelor reale. Expunerea permanentă la acest tip de manifestări poate genera rutine care se afirmă ca modele de urmat, ceea ce poate distorsiona valorile reale ale societății, cu mare potențial de constituire a unui mare număr de subculturi violente. În ceea ce privește consecințele asupra persoanelor cu rol de victime, putem menționa doar efecte negative, atât în constituirea unor trăsături psihologice negative (închidere în sine, agresivitate, scăderea stimei de sine), cât și în manifestarea comportamentelor individuale și sociale inadecvate (rezultate școlare slabe, absențe de la școală, culminând cu abandonul școlar, lipsa prietenilor, recurgerea la suicid sau la consum de substanțe narcotice, deficiențe de relaționare cu colegii, cu părinții și cu cadrele didactice).

Problema bullying-ului necesită în mod special, o rezolvare holistică, deoarece cauzele acestui fenomen nu se rezumă numai la aspecte singulare. În acest context trebuie acţionat la următoarele niveluri:

- înţelegerea mecanismelor, care declanşează fenomenul bullying sau al violenţei;
- stilul şi calitatea practicilor de gestionare a conflictelor, actelor de violenţă şi situaţiilor de bullying;
- calitatea programelor şcolare şi modul de predare la clasă;
- implicarea în activităţile de timp liber şi calitatea programului extracurricular;
- formalizarea strategiilor, tehnicilor şi procedurilor, care fac faţă cel mai bine incidentelor;
- dezvoltarea de relaţii pozitive cu ceilalţi şi cu sine însuşi.

Nu toți copiii care sunt hărțuiți cer ajutor. Recunoașterea semnelor de alarma este un prim pas important în luarea măsurilor împotriva bullying-ului. Există diverse semnale care indică faptul că cineva este afectat de bullying - fie că este agresat, fie că agresează pe alții. În acest sens specialiștii vin cu unele recomandări către părinți:

1. *Învățați să recunoașteți semnele bullying-ului.* Fiți atenți la starea copilului, la dispoziția sa emoțională. Dacă devine pe neașteptate anxios, stresat ori începe să spună că urăște școala, trebuie să-vă puneți unele semne de întrebare. Dacă nu are prieteni la școală sau spune că se întâmplă lucruri neplăcute acolo, este nevoie

să-l luați în seamă și să investighați mai mult. Alte semne ale bullying-ului includ durerile de cap și de stomac, insomnia, absențele nemotivate de la școală, scăderea bruscă a notelor, faptul că îi lipsesc din lucruri;

2. ***Fiți atenți la semnele de depresie.*** Simptome precum pierderea interesului pentru activitățile care îi plăceau înainte, retragerea socială, afectarea rezultatelor școlare, somn prea mult sau prea puțin pot indica o depresie a copilului. Plânsul excesiv și inexplicabil este un alt semn al depresiei, ca și starea de furie nejustificată, care izbucnește din senin;

3. ***Cunoașteți semnele unor gânduri de sinucidere.*** Persoanele care se gândesc la sinucidere își schimbă dramatic dispoziția, par lipsite de orice speranță și au comportamente modificate. Uneori, sinucigașii rup contactul cu toată lumea și își pierd interesul pentru orice activitate. Ori încep să-și îndepărteze diverse lucruri la care țineau, curățând dulapurile și dăruind diferite obiecte. Copiii pot spune replici îngrijorătoare: "*Mai bine nu mă năsteam.*" sau "*Nimănui nu-i pasă de mine, nici dacă aș mur*i."; unii dintre ei chiar amenință cu sinuciderea. Dacă observați orice semn de acest fel, stați urgent de vorbă cu copilul, mergeți la un psiholog.

4. ***Ajutați copilul să facă față bullying-ului.*** Pentru aceasta este important ca el să aibă încredere în părinte, să-vă vorbească deschis și să-vă ceară ajutorul. Ajutați-l să depășească situația. Insistați la școală până ce problema este rezolvată. Procesul de ameliorare a unei situații de bullying poate să ia timp, așa că trebuie să aveți răbdare și să întăriți și răbdarea copilului. Fiți mereu în contact cu profesorii din școală. Bullying-ul escaladează de multe ori și adesea nu dispare fără o intervenție consistentă.

În rezultat, vom menționa necesitatea identificării și adaptării principiilor de bază ale intervențiilor socio-educaționale și a conținutului practicii preventive din țara noastră, ținând cont de examinarea critică a experienței internaționale. În ciuda diversității abordărilor organizaționale și manageriale existente și a programelor de prevenire implementate în țările europene, vom delimita principalele tendințe în organizarea și funcționarea sistemului de prevenire socio-educațională a comportamentelor de tip bullying din mediul educațional. Acestea, în primul rând, vizează:

- umanizarea practicilor preventive, acordarea de prioritate și focusare pe măsurile de protecție în favoarea măsurilor punitive;

- profesionalizarea muncii educaționale și preventive, gestionarea și instruirea profesorilor, educatorilor, asistenților sociali, psihologilor școlari, dar și a părinților în domeniul abordării, prevenirii și corectării comportamentului de tip bullying;

- susținerea eficientă, solidă a rețelei de structuri speciale concepute pentru a oferi asistență socială și socio-psihologică familiilor și copiilor: servicii și consiliere

psihologică, centre de încredere, centre de suport, centre de reabilitare pentru victime, pentru elevii în situații de risc;

- implementarea de măsuri speciale de asistență socio-juridică, socio-pedagogică și medical-psihologică pentru familiile grupurilor de risc social care nu pot face față independent problemelor educației. Acțiunile trebuie reorientate către sprijinirea familiei și nu blamarea sau condamnarea acesteia.

***Referințe*:**

1. PETRICĂ, S. *Bullying. Cum să învățăm un copil să facă față umilirii, hărțuirii și intimidării.* [Accesat 19.08.2019] https://republica.ro/bullying-cum-sa-invatam-uncopil-sa-faca-fata-umilirii-hartuirii-si-intimidarii?
2. COSTESCU, G. *Bullying-ul în școală - o nouă îngrijorare pentru părinți.* [Accesat 19.08.2019] Disponibil: http://www.parintibuni.ro/index.php/Parenting-de-la-A-la-Z/bullying-ulin-scoala-o-noua-ingrijorare-pentru-parinti.html
3. NETZELMANN, T., A., STEFFAN, E., ANGELOVA M. *Strategii pentru o clasă fără bullying. Manual pentru profesori și personalul școlar*, Publicat de Salvați Copiii, 2016, 54 p.
4. CHEIANU-ANDREI D., SÎMBOTEANU D., ANDREI I., *Bullying-ul în rândul adolescenților din Republica Moldova.* – [Accesat 19.08.2022] Disponibil: https://www.unicef.org/moldova/media/3146/file/Bullying-ul%20%C3%AEn%20r%C3%A2ndul%20adolescen%C8%9Bilor%20din%20Republica%20Moldova.pdf